

EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN [2618-1282](#) (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Юрій Михайлович Ходанич

Кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії,
Ужгородський національний університет,
пл. Народна, 3, Ужгород, 88000, Україна

E-mail: yurahodanych@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5113-3901>

Yurii Mykhailovych Khodanych

PhD in Philosophy,
Associate Professor of Philosophy,
Uzhhorod National University,
Narodna sq., 3, Uzhhorod, 88000, Ukraine

УДК 141

СУТНІСТЬ ГУМАНІЗМУ КРІЗЬ ПРИЗМУ УЯВЛЕНЬ
ПРО ПРИРОДУ ЛЮДИНИ

Received 04 April 2022; revised 29 April 2022; accepted 15 March 2022

DOI: 10.15421/342208

Анотація

Стаття присвячена аналізу кількох філософських підходів на предмет природи людини і сутності гуманізму (Немесія Емеського, Піко делла Мірандоли, Л.Фейєрбаха, Ж.-П.Сартра і М.Гайдеггера) як дотичних явищ. Автор формулює об'єднуючі мотиви означених підходів мислителів. У результаті надається характеристика гуманістичному світогляду, притаманному сучасній західній цивілізації, виходячи зі значимості проаналізованих концепцій.

Ключові слова: людина, гуманізм, свобода, Бог, буття.

The Essence of Humanism through the Prism of Ideas about Human Nature

Abstract

The article examines several philosophical approaches to defining the essence of man and the essence of humanism (Nemesius Emesky, Pico della Mirandola, L. Feuerbach, J.-P. Sartre and M. Heidegger). The author puts as a central idea of the study the position of the dependence of the idea of humanism on ideas about human nature. The peculiarity of the methodological approach is that the analysis of these views of thinkers allows us to transfer their key conclusions to determine the features of the humanistic worldview of modern Western civilization. The author comes to several important conclusions. Based on the views of Nemesius of Ephesus, Mirandola and Sartre, man seeks to show independence of his personality, trying, on the basis of their own attitudes and values, to shape himself. He is free in his actions and his thinking. At the same time, in contrast to the ideas of Nemesius of Ephesus and Mirandola, modern man has lost his awareness of himself as a creation of God. Humanity has replaced divinity (the highest is no longer associated with the divine). In addition, in line with the humanistic concepts of Sartre and Heidegger, man remains in the status of abandoned in existence, he is doomed in every way to self-realization, self-affirmation, because he strictly feels the need in freedom. Given Heidegger's approach, it is argued that modern man is still unaware of his destiny to be a shepherd of existence, although his position as the ruler of being is gradually declining. Man perceives himself as a value, as well as seeks to form values by his own person. Starting from Feuerbach's position, the man of modern Western civilization finds his essence through interaction with others (things and other people), but does not perceive the latter as a search for humanity in himself, i.e. his genitive essence.

Keywords: man, humanism, freedom, God, being.

Постановка проблеми.

Сучасна західна цивілізація за своїм духом є «гуманістичною», однак такий гуманізм носить строго плюралістичний характер, позначається секуляризованим мисленням, глобальними віяннями і перспективами. Більшою мірою означена ситуація спричинена, як видається, двома вагомими факторами:

по-перше, філософськими пошуками в трактуванні сутності людини, що продовжуються й до сьогодні, оскільки так чи інакше, яку б проблему не піднімала філософія в якості предмету свого дослідження, вона не буде власне чи до кінця філософською, якщо не стосуватиметься людини; звідси, отже, можна ствердити, що перша і фундаментальна тур-

бота філософії – людина як така, в усій її повноті, активності та діяльності;

по-друге, низкою зовнішніх, проте так само значимих моментів у розвитку людства, які в своїй сукупності, протистояннях і всілякій боротьбі призвели до спостережуваного нами стану гуманістичного світогляду, до прикладу: зміна теоцентризму на антропоцентризм, розвиток науки й науково-технічні революції, хід історії (в т.ч. світові війни), секуляризація, урбанізація, нарощувані екологічні й інші глобальні проблеми тощо; перелік подібних факторів, хоч і не є вичерпним, та все ж засвідчує основний постулат – людина є динамічна істота, яка мислить і діє як на зовні, так і всередині себе; а тому вся повнота взаємодії внутрішнього і зовнішнього в ній спричинює певний стан речей у світі, незважаючи на те, що одна епоха змінює іншу.

Однак, як вище було відзначено, сучасний гуманістичний дух пояснюється в значній мірі філософськими шуканнями природи людини, які слід піддавати ретельному аналізу. В подальшому це дасть змогу простежити хід і зміну відповідних уявлень та зрозуміти актуальний стан і перспективи гуманізму як явища.

Методологічна основа.

Автор в якості центральної ідеї дослідження ставить постулат про залежність уявлення про гуманізм від уявлень про природу людини. Звідси, будь-які прояви розуміння чи нерозуміння сутності людини призводять до такого ж розуміння чи нерозуміння явища гуманізму.

З методологічної точки зору, автор для підтвердження означеної центральної ідеї дослідження не ставить перед собою ціль охопити максимальну множину сенсів для пояснення природи людини, однак обрав кілька значимих філософських підходів, які дозволяють в більшій чи меншій мірі зв'язати проблему гуманізму і проблему сутності людини. Автор також свідомий того, що запропонований напрям дослідження може спричинювати низку зауважень на предмет його глибини чи достатності. Проте, враховуючи неможливість осягнення істини на цьому шляху, а лише наближеної достовірності, подібна постановка

завдання виправдана, а головне – може стати підґрунтям для проведення подальших досліджень в визначеному контексті. Автор так само розуміє «вічність» проблеми трактування природи людини, дискусії щодо якої тривають і досі.

В якості теоретичної бази дослідження взято до уваги підходи до трактування сутності людини і гуманізму п'яти мислителів різних епох і світоглядних установок (тримаючись хронологічного порядку): Немезія Емеського (IV-V ст.), Піко делла Мірандоли, Людвіга Фейєрбаха, Жана-Поля Сартра і Мартіна Гайдеггера. Незважаючи на диференційованість означених підходів, автор намагатиметься виявити ключові, інтегральні лінії розуміння природи людини і сутності гуманізму. Наприкінці дослідження (в якості висновку) проаналізовані підходи будуть покладені на призму сучасного ходу західної цивілізації в контексті осмислення і прояву явища гуманізму.

Метою цього дослідження є спробувати визначити сутність явища «гуманізм» через аналіз поглядів окремих мислителів щодо природи людини. Виходячи з такого аналізу, автор спробує, беручи до уваги «дух» сучасної західної цивілізації, поглянути на те, в якій мірі проаналізовані філософські підходи отримують своє втілення сьогодні.

Перейдемо наразі до **викладу основного матеріалу**.

Немезій Емеський про природу людини

Середньовічний мислитель Немезій Емеський у праці «Про природу людину» в своїх судженнях на відповідний предмет виходить з того, що Бог створив людину, яка містить в собі дві природи – нерозумну і розумну. Так, схилиючись більшою мірою на бік тіла і тілесного, людина стає більше подібною до нерозумних тварин, тоді як, коли підкорюється розуму, наслідкує приготоване для неї божественне блаженне життя. Немезій наголошує, що людину від тварини відрізняє прагнення до чеснот і благочестя. Вона, в силу розумної природи, здатна відвертатися від зла й обирати добро [Немезій 2011: 9]. Він вказує на дві переваги людини, якими не володіють інші живі істоти: по-перше, через покаяння

вона отримує прощення своїх гріхів; по-друге, можливість, будучи смертною, отримати безсмертя [Там само: 12].

Філософ відзначає також, що все нерозумне і неодоушевлене існує для людини. Звідси, отже, людина отримує статус їх володаря. І її обов'язок як володаря – «за потребою користуватися підвладним, однак для власного задоволення не вдаватися до безрозсудної свавільності, а також не нагло, не насильницьким чином поводитися з тим, що підвладне» [Там само: 15].

Людину, в силу того, що вона здійснює вчинки, Немезій називає початком її власних дій, а також здатною до самовизначення [Там само: 126]. В основі подібних тверджень – притаманна людині вільна воля і розум.

Таким чином, виходячи з концепції середньовічного мислителя, природа людини як Божого створіння охоплює собою як нерозумну (тваринну), так і розумну складові. Прояв розумності в людині робить її здатною до самовизначення, реалізації вільної волі, покаяння, здобуття безсмертя, благочестивого життя. Окрім цього, людина також «володар» всього нерозумного і неодоушевленого, яким може розпоряджатися виходячи з принципів розсудливості, міри і ненасилля.

Піко делла Мірандола і сутність людини

В своїх роздумах на предмет природи людини Мірандола виходить з того, що Бог-творець, поставивши людину в центр світобудови, все ж визначив її як «творіння невизначеного образу». Подібний образ людина має сформувати сама, за власним бажанням, власною волею і власним рішенням. Де-факто фундаментальна основа людської природи полягає в свободі, завдяки якій людина як «майстер» сама формує свій образ. Вона не є ані небесною, ані земною, ані смертною, ані безсмертною. Проте, виходячи з тієї ж свободи, може стати або нижчою або вищою (божественною) істотою [Мирандолла 1981: 249]. При цьому людина, наголошує ренесансний мислитель, не повинна шкодити собі, зловживати добротою Бога, але бажати вищого [Там само: 250].

В погляді Мірандоли, отже, можна спо-

стерігати суголосність з уявленням про природу людини в Немезія Емеського. Подібно як в останнього, в ренесансного філософа людина, залишаючись Божим створінням, тим не менше характеризується «невизначеним образом». Вона не просто перебуває в становищі можливості, але необхідності сформувати свій власний образ, виходячи з її вільної природи. Відмінність, однак, у підході Мірандоли полягає в тому, що людина не обмежена розумністю чи нерозумністю своїх дій. Перед нею відкритий світ можливостей, через які й відбувається формування її особистості. Разом із тим, має місце заклик до людини прагнути вищого (божественного).

Людвіг Фейєрбах і родова сутність людини

Л.Фейєрбах працю «Сутність християнства» розпочинає рефлексією на предмет природи (сутності) людини. Німецький філософ відштовхується від того, що основною ознакою, яка відрізняє людину від тварини, є свідомість. Однак ідеться про свідомість у сенсі усвідомлення людиною себе як належної до роду. Саме рід визначає сутність людини. На відміну від тварини, в якій внутрішнє і зовнішнє життя з'єднані, в людині останні залишаються роз'єднаними. Більше того, саме внутрішнє життя людини «тісно пов'язане з її родом, з її сутністю» [Фейєрбах 1995: 24]. В свідомості вона звернена до безкінечності власної істоти. Фейєрбах продовжує, відзначаючи, що рід людини, тобто власне людське в людині, складають розум (мислення), воля і серце (почуття, любов). Це «сили, що оживотворяють, визначають, панують, це божественні, абсолютні сили, яким людина не може протистояти» [Там само: 25].

Водночас, продовжує німецький філософ, людина усвідомлює саму себе із предмета, тобто «свідомість предмета є самосвідомість людини». Фейєрбах наголошує, що в предметі, який пізнається, людина пізнає власну сутність, і в будь-якій діяльності вона проявляє саму себе [Там само: 27]. Він стверджує, що людина не може звільнитись від своєї сутності, абстрагувати себе від свого роду. Людина відображається і об'єктивується через визна-

чення сутності, якою вона наділяє інших індивідів, однак які (визначення) виводяться нею з власної сутності. В таких визначеннях відображається й об'єктивується вона сама [Там само: 32].

Отже, виходячи з уявлень Фейєрбаха, людина родова істота і саме завдяки родовій сутності (наявності розуму, волі та почуття) пізнає, усвідомлює себе. Водночас самоусвідомлення відбувається також завдяки зовнішнім об'єктам, які нею пізнаються. Людина, отже, пізнає й утверджується в своїй родовій сутності (тобто власне людському в ній) через взаємодію з іншим (рідчю та індивідами). Саме до цього вона необхідно «покликана».

Екзистенціальний підхід Ж.-П. Сартра щодо гуманізму

Погляд Сартра на предмет гуманізму пов'язаний з розумінням екзистенціалізму як філософської концепції. В свою чергу, останній у французького мислителя є таким вченням, яке стверджує, що «всяка істина і всяка дія передбачають деяке середовище і людську суб'єктивність» [Сартр].

Сартр у своїх судженнях виходить з наявності двох груп екзистенціалістів – християнських та атеїстичних, до другої з яких відносять і себе. При цьому ключовою відмінністю між цими напрямками є постулат про «співвідношення» сутності та існування: якщо в християнських екзистенціалістів «сутність передуює існуванню», то для атеїстичних – навпаки – «існування передуює сутності» [Там само]. В руслі останнього положення філософ відзначає, що має місце щонайменше одне буття – людське – в якому існування передуює сутності, тобто «людина спочатку існує, зустрічається, з'являється в світі, і тільки потім визначається». Перший принцип екзистенціалізму, отже, полягає в тому, що не існує людської природи як такої, натомість, людина через існування стає такою, якою хоче стати. Людина це «проект, який переживається суб'єктивно» [Там само]. І ніщо до цього «проекту» не існує. Іншими словами, не існує наперед установленого погляду чи ідеї людини. Однак існує людина, яка формує сама себе, чинить із себе таку, яку вважає за потрібне вчинити. Тобто

залежно від власних, індивідуальних переконань і прагнень. Звідси Сартр виходить на проблему відповідальності: «екзистенціалізм віддає кожній людині у володіння її буття і покладає на неї повну відповідальність за існування» [Там само]. Водночас відповідальність кожного французький мислитель розуміє через призму відповідальності за все людство. Це означає, що, обираючи певний шлях чи в цілому чинячи певним чином, людина обирає «образ людини». Обираючи щось, людина обирає «людину в цілому».

Екзистенціалізм Сартра «атеїстичний» не в сенсі ствердження чи обґрунтування відсутності існування Бога, але в тому, аби донести позицію, що існування Бога нічого не змінює. Людина «повинна здобути себе і переконатися, що ніщо не здатне її врятувати від неї самої, навіть достовірний доказ існування Бога» [Там само].

Сартр аналізує такі фундаментальні аспекти людського буття, як тривога, закинутість і відчай. Твердження про відсутність Бога спричинює, передусім, відчуття тривоги, тобто страху, тремтіння, невпевненості тощо в кожному рішенні, яке приймає людина, і в кожній дії, яку вона чинить. Через закинутість людина відчуває свою самотність, вона «приречена бути свободною». Відсутність Бога обумовлює відсутність моральних орієнтирів і цінностей, на які б можна було опертись в тій чи іншій дії або рішенні. Людина сама обирає власне буття. В свою чергу, відчай означає не стільки відсутність або неможливість надії, скільки опору людини лише на власні сили і волю, тобто виключно на те, що залежить від неї самої. Звідси, приходиться до висновку Сартр, людина являє собою «не що інше, як сукупність її вчинків», це «сукупність відносин, із яких складаються ці вчинки» [Там само].

Для Сартра екзистенціалізм це «єдина теорія, що надає людині гідність», «яка не робить із неї об'єкта». Долаючи Декарта і Канта, філософ-екзистенціаліст, відштовхуючись, однак від постулату «я мислю», стверджує, що людина виявляє іншого (інших) як умову власного існування. Французький мислитель відкриває світ інтерсуб'єктивності, «в якому

людина й вирішує, чим вона є і чим є інші» [Там само].

Сартр відкидає розуміння гуманізму як сприйняття людини цілком і вищою цінністю, адже людина завжди «незавершена». Водночас він приймає інше трактування – екзистенціальне – при якому саме людина постає законодавцем, й у власній закинутості вирішує свою долю. Присутність людини в людському світі спричинює спроби її реалізації через пошук цілі назовні – «звільнення або ще якесь конкретне самоздійснення» [Там само].

Ретельне знайомство з есе Сартра «Екзистенціалізм – це гуманізм» дає змогу зробити висновок, що французький мислитель не стільки прагне ототожнити перше і друге явища, скільки відповісти, власне, на питання: «В чому суть екзистенціалізму?». При цьому відповідь на означене питання носить часто апологетичний характер – відбитись від нападів і обвинувачень. Разом із тим, Сартр формулює «екзистенціальне» трактування гуманізму. Якщо узвичаєне розуміння ґрунтується на визнанні людини вищою цінністю, утвердженні її гідності та прав, то екзистенціальне можливо сформулювати таким чином: людина як апріорі свободна істота, завдяки своїй закинутості, самотійно, будучи законодавцем для самої себе, формує власну долю і несе відповідальність за своє буття. Відповідно, людина не вища цінність, навіть не цінність, однак формує цінності власним існуванням.

Як можливо спостерігати, погляд Сартра на предмет сутності людини великою мірою корелює з визначеними нами вище підходами Немезія Емесського, Мірандоли і навіть Фейєрбаха. Зокрема, в перших двох і французького екзистенціаліста людина покликана сформувати саму себе, свою особистість. Разом із тим, у Сартра людина не постає Божим творінням, але закинута в буття, сповнене тривоги і відчаю. По суті вона не має «коріння», не є цінністю, однак формує цінності своїм існуванням. Людина «приречена» на свободу, яка й постає головним фактором її розгубленості в бутті. Перегукуються також погляди Сартра і Фейєрбаха. В обох філософів людина пізнає себе значною мірою завдяки взаємодії з іншими людьми. «Фактор» останніх визначальний

для формування уявлення людини про саму себе. Тим не менше, особливість підходу Фейєрбаха в тому, що людина необхідно завдяки іншим усвідомлює свою людськість (родову сутність).

Підхід М. Гайдеггера до гуманізму

Німецький філософ М. Гайдеггер у «Листі про гуманізм» починає вести мову про сутність цього явища з сумніву: а чи варто, власне, зберігати його, оцей іще один «ізм»? [Хайдеггер 1993: 193-194] «Гуманізм» він пов'язує з «роздумом і турботою про те, як людині стати людяною, а не не-людяною, «негуманною», тобто такою, що відпала від своєї сутності». При цьому людяність людини має своїм підґрунтям природу людини [Там само: 196]. Гайдеггер відзначає, що в своєму історіографічному розумінні (бере початок ще з Римської республіки) гуманізм пов'язаний із «культивуванням людяності» [Там само: 196].

Німецький мислитель відзначає, що всі види гуманізму сприймають узагальнену природу людини як дещо «самозрозуміле». Людина є «розумна жива істота». Подібне твердження, хоча й не помилкове, однак надане метафізикою. Остання ж, переконаний Гайдеггер, мислить людину як «animalitas», не домислюючи до її «humanitas». Вона відмежовується від положення про те, що «людина належить своїй природі лише оскільки чує вимогу Буття». Лише людині, наголошує філософ, притаманна екзистенція як «стояння в просвіті буття». Екзистенція це «те, в чому природа людини зберігає джерело свого визначення», це «екстатичний виступ в істину буття». Людина ж являє собою «ось» Буття, тобто його «просвіт» [Там само: 197-199]. Останнє стає предметом «турботи» людини, буття-ось існує як «закинута» [Там само: 200].

Основне звинувачення Гайдеггера в бік Сартра (в руслі есе «Екзистенціалізм – це гуманізм») полягає в тому, що, визначивши постулат, за яким існування (екзистенція) передує сутності, він не перестає залишатись метафізичним постулатом [Там само: 200]. Німецький філософ вказує, що основна думка «Буття і часу» деякою мірою «протистоїть» гуманізму не в сенсі проповіді антигуманності,

нелюдності чи приниження людської гідності, однак у тому, що навіть вищі гуманістичні трактування людини ще не досягають її гідності. Людину Гайдеггер називає «пастухом буття» (на протизвагу «господарю суцього»), і в якості ек-зистуючої, людина покликана «берегти істину буття» [Там само: 201-202].

Звідси, отже, постає ключова проблема: чим є Буття? З цього приводу Гайдеггер каже, що останнє набагато ширше, аніж будь-яке суще, однак, разом із тим, воно найбільш близьке людині, аніж будь-якому сущому. Буття це «найближче», хоча для людини воно, разом із тим, залишається «найбільш далеким» [Там само: 202]. Буття філософ називає також «відношенням», і, ек-зистуючи в ньому, людина приймає його з турботою. Сутність ек-зистенції здійснюється завдяки істині буття. Остання ж залишається найбільш близькою і найбільш далекою для людини. Істина буття в процесі ек-зистенції людини оберігається завдяки мові як «дому буття» [Там само: 202-203]. Ек-зистуючи, людина також «відкрита долі буття» [Там само: 205].

Буття пов'язується Гайдеггером з ек-статичним «проектом» як деяким нарисом думки». Останній ніби «кинутий» людині. Буття відсилає людину в ек-зистенцію буття-ось як у «природу людини». І подія цього посилання є «просвіт буття». Останній дарує «близькість до буття». Людина ж як ек-зистуюча проживає в означеній близькості, в просвіті «ось», яке відкрилось [Там само: 205]. Суть ек-зистенції полягає в «бутті-в-світі», де «світ» обумовлює «просвіт буття, в яке людина вступає своєю кинутою істотою». В такий спосіб людина стоїть у відкритості буття. Вона первинно «в своїй сутності ек-зистує, виступає в просвіт буття» [Там само: 212].

Сутність (природа) людини, з погляду Гайдеггера, перебуває в «бездомності», адже суще покинуло буття. Буття залишається забутиим, істина буття ж – непродуманою. Йдеться про те, що категорія суцього і буття переплітаються і де-факто залишаються нерозрізненими. Натомість, буття як подія, що посиляє істину, й досі приховане, невідкрите, неосмислене. Завдяки цьому, приходиться до висновку німецький мислитель, «бездомність стає до-

лею світу» [Там само: 206-207].

Природа (сутність) людини в тому, що вона більш ніж людина в сенсі «розумна жива істота». У відповідь на виклик буття людина більш ніж *animal rationale*, однак і менше, аніж людина, що розуміє себе, виходячи з суб'єктивності. Однак у цьому «менше», наголошує Гайдеггер, людина не втрачає, а, навпаки, набуває щось значиме, вона торкається істини буття. Відштовхуючись від розуміння людини як «пастуха буття», мислитель наголошує, що гідність пастуха в тому, що «він самим буттям покликаний до збереження його істини» [Там само: 208]. Гуманізм у трактуванні Гайдеггера, отже, сприймає людяність людини через її близькість до буття, а в його центрі не людина, але «історична сутність людини з її джерелом в істині буття». Звідси, ек-зистенція людини повністю лежить на істині буття з її історією [Там само: 208].

Таким чином, Гайдеггер пропонує найбільш складний підхід щодо природи людини і сутності гуманізму, порівняно з проаналізованими нами вище концепціями мислителів. Подібна складність пояснюється тим, що існуючі погляди на явище гуманізму насправді, переконаний німецький філософ, не заслуговують на те, щоб бути прийнятими і взятими до уваги. Гуманізм, який в своїй основі ґрунтується на розумінні природи людини, так залишається і невизначеним Гайдеггером. Для визначеності необхідно, щоб людина зрозуміла буття як таке, власну ек-зистенцію, а цього неможливо досягнути, відштовхуючись тільки від суцього. Все ж про дещо можливо ствердити в сенсі трактування німецьким мислителем природи людини: остання стоїть в «просвіті Буття», вона (подібно до підходу Сартра) закинута в буття, і мала б стати його «пастухом». В такий спосіб Гайдеггер піднімає проблему гуманізму на таку висоту, яку і сам до кінця не береться збагнути, завдяки чому гуманістичний світогляд на сьогодні залишається свого роду хаотично і спонтанно сформованим.

Висновки («Гуманізм» в душі сучасної західної цивілізації).

Гуманістичний світогляд людини західної

цивілізації сьогодні значною мірою дотичний у своїх особливостях до концепцій проаналізованих нами мислителів. Кризь призму поглядів Немезія Ефеського, Мірандоли і Сартра людина прагне виявляти самостійність, незалежність своєї особистості, намагається, виходячи з власних установок, формувати саму себе. Вона вільна в своїх діях і своєму мисленні. Разом із тим, на відміну від уявлень Немезія Ефеського і Мірандоли, сучасна людина «позбавилась» усвідомлення себе як творіння Божого. Гуманність «замінила» божественність (вище вже не асоціюється з божественним). Крім цього, в сенсі Сартра і Гайдеггера людина залишається в статусі «закинутості» в буття, вона «приречена» всіляко

самореалізовуватися, самостверджуватися, адже строго відчуває потребу в свободі. Враховуючи окремо підхід Гайдеггера, можна ствердити, що сучасна людина досі не усвідомлює свого призначення бути «пастухом» буття, хоча, слід відзначити, поступово знижується її становище як «володаря» суцього. Людина сприймає себе як цінність, а так само прагне формувати цінності своєю персоною. Відштовхуючись від позиції Фейербаха, людина сучасної західної цивілізації віднаходить свою сутність через взаємодію з іншим (речами й іншими людьми), проте не сприймає останню як пошук людськості в собі, тобто свою родову сутність.

Бібліографічні посилання

- Мирандолла, Дж.П. делла. (1981). *Речь о достоинстве человека*, в: *Эстетика Ренессанса*: Антология. В 2-х т. Т. 1. Москва: Искусство, 248-265.
- Немезий Эмесский. (2011). *О природе человека*. Москва: «Канон+» РООИ «Реабилитация».
- Сартр, Ж.-П. *Экзистенциализм это гуманизм*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/sartr01/index.htm> (дата звернення: 10.06.2022).
- Фейербах, Л. (1995). *Сущность христианства*, в: *Сочинения в 2 т. Т.2*. Москва: Наука, 5-320.
- Хайдеггер, М. (1993). *Письмо о гуманизме*, в: *Время и бытие: статьи и выступления*. Москва: Республика, 192-220.

References

- Mirandolla, Dzh.P. della. (1981). *Rech o dostoinstve cheloveka* [Oration on the Dignity of Man], in: *Estetika Rennanssa*: Antologiya. V 2-h t. T.1. Moskva: Iskustvo, 248-265. (in Russian)
- Nemeziy Emesskiy. (2011). *Oprirode cheloveka* [On Human Nature]. Moskva: «Kanon» ROOI «Reabilitatsiya». (in Russian)
- Sartr, Zh.-P. *Ekzistentsializm eto gumanizm* [Existentialism is a Humanism]. Retrieved June 10, 2022 from <http://psylib.org.ua/books/sartr01/index.htm>. (in Russian)
- Feyerbah, L. (1995). *Suschnost hristianstva* [The Essence of Christianity], in: *Sochineniya v 2t. T.2*. Moskva: Nauka, 5-320. (in Russian)
- Haydegger, M. (1993). *Pismo o gumanizme* [Letter on Humanism], in: *Vremya i byitie: stati i vyistupleniya*. Moskva: Respublika, 192-220. (in Russian)